

Scripti vobis [IV]

Výber z celoživotného diela
slovenského historika
Milana S. Ďuricu

Na vydanie editorsky pripravil
Jozef M. Rydlo

 LIBRI
HISTORIAE
SLOVACIAE

Tomáš Černák

Nezmazateľná slovenská stopa v staroslávnej Padove

**Recenzistika Milana Stanislava Ďuricu a jej význam
pre poznanie slovenských dejín v západoeurópskom
vedecko-akademickom priestore**

(Separát)

Scripsi vobis III

Výber z celoživotného diela slovenského historika

Milana S. Ďuricu

Prichystal Jozef M. Rydlo

Bratislava : Post Scriptum, 2017

Nezmazateľná slovenská stopa v staroslávnej Padove

Recenzistika Milana S. Ďuricu a jej význam
pre poznanie slovenských dejín v západoeurópskom
vedecko-akademickom priestore

Tomáš Černák

Súčasť vedeckej spisby z pera každého erudovaného historika by mala tvoriť okrem monografií, štúdií, publikovaných dokumentov či polemík aj recenzistika, ktorá má v odbornej literatúre svoje nezastupiteľné miesto. Práve na uverejnených recenziách možno vybadať úroveň sčítanosti autora recenzie v produkcii jeho kolegov z vedeckej praxe, ako aj hĺbku poznania danej problematiky. Kvalitné recenzie nielen poukazujú na existenciu recenzovaného diela a približujú jeho obsah i hodnotu čitateľom, ale v neposlednom rade ponúkajú autorovi diela aj akúsi spätnú väzbu, dobre mienenú kritiku, ktorá môže obohatiť danú tematiku o ďalšie prvky a posunúť výskum na ešte vyšší stupeň poznania. Všetky tieto aspekty však naplňujú iba recenzie fundované, stojace na požadovanej vedeckej úrovni, ktoré sú, zdá sa, čoraz vzácnejším prvkom v historickej spisbe.

S recenziami sa stretávame v pravidelných intervaloch v najrôznejších odborných (a nielen tých) časopisoch i zborníkoch vydávaných vedeckými alebo akademickými inštitúciami. Hodnota a prínos publikovaných recenzií býva, samozrejme, rôzna. Rozdiel medzi kvalitnou recenziou a snahou za každú cenu očierniť a dehonestovať autora predloženej práce bezbrehou kritikou je práve v erudovanosti recenzného textu. Skutočný recenzent by mal predovšetkým mať snahu pomôcť, upozorniť na chyby, upriamiť pozornosť na nové pramene, literatúru či vôbec na danú problematiku, čím sám prispieva k lepšiemu poznaniu témy. Recenzistika teda nemôže byť iba akousi povinnou jazdou, chvostom vedeckej práce historika, ktorou by si navyšoval počet svojich publikačných výstupov, ale musí byť integrálnou súčasťou jeho pravidelnej činnosti. A preto by mal k nej pristupovať s veľkou vážnosťou a odbornou pripravenosťou.

Tieto slová v plnej miere platia o recenzných prácach profesora Milana Stanislava Ďuricu, ktoré tvoria neoddeliteľnú súčasť profesorovej niekoľko desaťročij trvajúcej vedeckej činnosti. Recenzie profesora Ďuricu sa dnes dostávajú do povedomia slovenskej verejnosti prostredníctvom predkladaného

osobitého zväzku. Veľká väčšina v ňom publikovaných recenzií bola dodnes na Slovensku neznáma. Možno zodpovedne konštatovať, že jeho recenzistika dosiahla úroveň, akú by sme v našich slovenských pomeroch hľadali len veľmi ťažko, o čom sa môže presvedčiť každý čitateľ tohto zväzku. Nejde tu totiž iba o spomínanú povinnú jazdu každého vedeckého pracovníka, ktorá predpokladá publikovanie recenzií (často iba formálnych), ale o niečo oveľa hlbšie, zásadnejšie, významnejšie. Recenzie z pera Milana Stanislava Ďuricu vznikali v určitom čase a priestore, mali svoj vývoj, predchádzala im zodpovedná príprava, hlboká orientácia v problematike a mali i jasne definovaný cieľ.

Ťažko by sme v zozname recenzných prác hľadali texty, ktoré by vznikli takpovediac na objednávku, ako sme na to neraz zvyknutí vo vedecko-akademických kruhoch. Milan Stanislav Ďurica si vždy vyberal práce podľa svojho vlastného záujmu, ktoré buď disponovali takou kvalitou, aby si ich všimol a písal o nich, alebo, naopak, išlo o publikácie fabulujúce či prekrúcajúce dejiny a ich aktérov. A na také texty, často písané s vopred určeným zámerom, jednoducho musel s plnou vážnosťou reagovať. Spoločným menovateľom kvalitných i menej vydarených prác recenzovaných Milanom Stanislavom Ďuricom bola neraz problematika slovenských dejín, ktorými sa predmetné texty zaoberali a s ktorou neúnavne oboznamoval akademické prostredie západnej Európy.

Profesor Milan Stanislav Ďurica začal publikovať recenzie hneď na začiatku svojej vedecko-akademickej dráhy, pričom tieto texty kvalitou nijako nezaostávajú za recenziami, ktoré napísal v neskorších obdobiach. V polovici päťdesiatych rokov 20. storočia sa napríklad zaoberal detailným štúdiom desaťzväzkovej Herderovej encyklopédie, ktorej jednotlivé zväzky podrobne a kriticky zhodnotil.¹ Všimol si predovšetkým heslá týkajúce sa Slovenska, slovenských dejín a slovenských reálií a porovnával ich s predchádzajúcim vydaním Herderovej encyklopédie z roku 1933. Vďaka systematickému rozboru presne pomenoval a poukázal na chybné údaje nachádzajúce sa v jednotlivých zväzkoch a svoje pripomienky následne adresoval zostavovateľom tejto svetovo významnej a monumentálnej encyklopédie.

Ďuricove recenzie Herderovej encyklopédie ďalej rozoberali doplnenie zväzkov o nové heslá, ich obsah, použitý pramenný materiál, spôsob písania jednotlivých názvosloví či lokalizáciu sídiel. Viaceré slovenské mestá mali

¹ *Der Grosse Herder : Nachschlagewerk für Wissen und Leben*. 5. neubearb. Aufl. von Herders Konversationslexikon. Freiburg /Breisgau : Verlag Herder. Bd. I, II, III, IV, 1952 – 1954. Bd. V, VI, VII, 1954 – 1958. Bd. VIII, IX, X, 1956.

totiž skomolený názov alebo boli chybné priradené k českým krajinám. Svoju pozornosť venoval aj biografickým údajom uvedeným pri osobnostiach slovenského pôvodu, ktoré boli takisto spracované povrchné a s mnohými nepresnosťami. Nemožno však s istotou tvrdiť, že tieto nepresnosti a zjednodušené tvrdenia boli v jednotlivých zväzkoch publikované úmyselne. Skôr to bol dôsledok nedostatočných poznatkov o Slovensku a jeho zložitej minulosti v turbulentnom prostredí, ktoré bolo po celé stáročia miestom stretov záujmov viacerých veľmocí.

Netreba ani dodávať, že v päťdesiatych rokoch sa v prostredí západnej Európy o Slovensku nevedelo takmer nič a aj vysoko hodnotené vedecké práce boli v tomto smere neraz plné nepresností. V čase, keď sa na Slovensku výklad histórie konštruoval vo vyšetrovacích celách či v lepšom prípade na zasadaniach predsedníctva ÚV KSČ, keď elita národa sedela vo väzniciach alebo bola počas čistiek odsunutá na okraj spoločnosti, keď každá zmienka o slovenských národných právach bola takmer trestným činom, tak vtedy sa mladý Milan Stanislav Ďurica podujal na neľahkú a dlhodobú úlohu – vo svojich textoch oboznamovať západnú Európu s dejinami slovenského národa a vôbec s jeho existenciou v strednej Európe a práve v recenziách poukazovať na chyby alebo nepresnosti týkajúce sa pohľadu na históriu Slovenska, ktoré obsahovali recenzované práce.

Ďalším monumentálnym dielom, ktoré Milan Stanislav Ďurica recenzoval, bolo pätnásť zväzkov prejavov pápeža Pia XII., zahŕňajúcich obdobie rokov 1939 – 1954, ktoré sú kľúčovými i v dejinách Slovenska a Slovákov.² Milan Stanislav Ďurica sa preto zameril predovšetkým na prejavy Pia XII. týkajúce sa Slovenska, o ktorého osudy sa pápež zaujímal, a preto pozorne sledoval vývoj v našej krajine. V publikovaných prejavoch tak nachádzame napríklad prejav prednesený pri príležitosti odovzdávania poverovacích listín prvým vyslancom Slovenskej republiky pri Svätej stolici Karolom Sidorom, ďalej príhovor adresovaný slovenskej obchodnej delegácii na audiencii 14. decembra 1941 alebo vianočné posolstvo Pia XII. z roku 1944, v ktorom sa poďakoval vláde Slovenskej republiky za pomoc ľuďom postihnutým vojnou.

Milan Stanislav Ďurica venoval pozornosť aj analytickému indexu, na základe čoho zistil, že obsahuje šesťnásť odkazov týkajúcich sa Slovenska. Pri jeho podrobnom skúmaní prišiel k záveru, že prejavy Pia XII. týkajúce sa Slovenska obsahovali predovšetkým pasáže o priateľských vzťahoch

² *Discorsi e radiomessaggi di sua santità Pio XII.* Città del Vaticano : Tipografia Poliglotta Vaticana, 1955 – 1956, zv. 1 – 15 + Index.

Slovenska k Svätej stolici, o zložitej úlohe Slovenska počas vojnových rokov, ďalej v nich boli spomenutí svätí Cyril a Metod, vernosť slovenského národa Katolíckej cirkvi a Sedembolestná Panna Mária ako patrónka Slovenska. Milan Stanislav Ďurica týmto rozborom teda dokázal, aký vzťah mal Pius XII. k Slovensku a k Slovákom a že malý slovenský národ, vo svete takmer neznámy, postavil na úroveň národov oveľa početnejších a známejších.

Je potrebné si tiež uvedomiť, že sa pohybujeme v období, keď bol Milan Stanislav Ďurica stále iba na začiatku svojej vedecko-akademickej dráhy a vekovo mal krátko po tridsiatke. Napriek tomuto faktu disponoval vynikajúcim prehľadom o vedeckých prácach z oblasti teológie, filozofie, histórie, ale aj sindonológie v rámci celého západného sveta. Okrem prác talianskej proveniencie študoval publikácie nemeckých, francúzskych, španielskych či anglosaských autorov a jeho pozornosti neušla ani exilová ruská či ukrajinská produkcia. Tú slovenskú a českú hádam ani netreba spomínať. Svoje recenzie uverejňoval vo viacerých odborných periodikách. Najznámejším je asi taliansky vedecký časopis *Il Politico* (vydáva ho Štátna univerzita v meste Pavia), na ktorého stránkach oboznamoval taliansku a vlastne i celú západoeurópsku vedeckú obec so slovenskou problematikou.

Iba na okraj treba poznamenať, že periodikum *Il Politico* vychádza pod týmto názvom od roku 1950 až do dnešných dní, pričom nadväzuje na časopis *Annali di Scienze Politiche*, založený v roku 1928. V talianskom prostredí ide o jedno z najhodnotnejších i najrešpektovanejších akademických politologických periodík, ktoré na svojich stránkach uverejňuje iba práce serióznych autorov. Recenzie z pera profesora Ďuricu museli teda disponovať vysokou úrovňou, keďže ich *Il Politico* pravidelne publikovalo.

Niečo vyše tridsaťročný Milan Stanislav Ďurica vedel formulovať svoje recenzie erudovaným vedeckým štýlom, zároveň jasne, výstižne i zrozumiteľne, a pritom v rôznych cudzích jazykoch. Pri spomínaných recenziách zďaleka nešlo len o slovenskú problematiku. Všimol si napríklad už spomenutú svetovú sindonologickú literatúru, čo nie je nijakým prekvapením, ak si uvedomíme fakt, že jeho licenciátna práca z teológie sa týkala osobnosti českého lekára Rudolfa Mariu Hynka a jeho výskumu Turínskeho plátna. Práve sindonológia sa stala jednou z tém záujmu Milana Stanislava Ďuricu a najmä v mladšom veku jej venoval svoju pozornosť.

Ďalšie významné a rozsiahle dielo, ktoré Milan Stanislav Ďurica recenzoval, bola práca nemeckého historika Bertolda Spulera *Regenten und Regierungen der Welt*, zaoberajúca sa nie priamo najvyššími vládnymi predstaviteľmi, ale osobami a inštitúciami stojacimi takpovediac v pozadí veľkej

politiky.³ Ide teda o ministrov, štátnych tajomníkov alebo celé ministerstvá, ktoré určovali smer a vývoj jednotlivých krajín, pričom profesor Spuler obsiahol 130 štátov v rozpätí rokov 1492 – 1953. Keďže ide skutočne o obsiahlu prácu, menný index v tomto prípade presiahol 7 000 jednotiek. Podobne významnú a monumentálnu prácu *Raum und Bevölkerung in der Weltgeschichte* zrecenzoval Milan Stanislav Ďurica v rokoch 1956 – 1957 v periodiku *Il Politico*.⁴ Vysoko hodnotil, že oba zväzky tohto diela nijakým spôsobom neobchádzajú Slovensko, ktoré je prezentované aj na piatich mapách, čo pri iných prácach podobného charakteru často absentovalo.

Milan Stanislav Ďurica urobil pre Slovensko a Slovákov veľmi záslužnú prácu aj recenzovaním v tom čase (začiatok šesťdesiatych rokov) dlho očakávaného diela *Geschichte des Zweiten Weltkrieges*, vydaného renomovaným wüzburgským nakladateľstvom Ploetz-Verlag.⁵ Pretože išlo o široko koncipované dielo, na ktorého zostavení pracovala približne dvadsiatka historikov, nevyhol sa text viacerým chybám a nepresnostiam. Profesor Ďurica si všímal najmä tie, ktoré sa týkali stredoeurópskeho priestoru s dôrazom na Slovensko. Neraz sa v predkladanej práci objavovala známa chyba vyskytujúca sa pomerne často vo vedeckých textoch západoeurópskej proveniencie, a to zamieňanie Slovenskej republiky za Česko-Slovensko a podobne.

V druhom zväzku boli tieto chybné údaje čiastočne korigované a spresnené. Dielo *Geschichte des Zweiten Weltkrieges* však ako celok predstavovalo začiatkom šesťdesiatych rokov jedinečnú prácu v rámci spracúvanej tematiky, ktorá prinášala nové poznatky k dejinám druhej svetovej vojny. Milan Stanislav Ďurica následne spísal všetky nepresnosti a omyly vyskytujúce sa v tejto práci vo forme listu, ktorý odoslal vydavateľstvu Ploetz-Verlag. Odpoveďou mu bola ponuka na spoluprácu pri ďalších vydaniach, ktorá sa aj realizovala. Vďaka tomu sa v ďalších vydaniach neopakovali spomenuté chyby a zostavovatelia boli podrobne informovaní o slovenských dejinách v rokoch 1939 – 1945.

Milan Stanislav Ďurica sa vďaka podobným fundovaným recenziám stal rešpektovanou autoritou a pravidelne tak dostával ponuky na spoluprácu

³ BERTOLD SPULER [HRSG.]: *Regenten und Regierungen der Welt. Sovereigns and Governments of the World. Souverains et gouvernements du monde. Soberanos y gobiernos del mundo*. Teil II: 1492 – 1953. Bielefeld : A. G. Ploetz Verlagsbuchhandlung für Aufbau und Wissen, 1953. 638 s.

⁴ ERNST KIRSTEN – ERNST WOLFGANG BUCHHOLZ – WOLFGANG KÖLLMANN: *Raum und Bevölkerung in der Weltgeschichte : Bevölkerungs-Ploetz*. Würzburg : A. G. Ploetz-Verlag, 1956 – 1957.

⁵ *Geschichte des Zweiten Weltkrieges*. Teil I: Die militärischen und politischen Ereignisse. Teil II: Die Kriegsmittel. 2., erw. Aufl. Würzburg : Ploetz, 1960. 192 a 908 s.

pri tvorbe viacerých encyklopédií. Vypracoval heslá pre také renomované encyklopédie, ako sú napríklad *Dizionario Ecclesiastico*, *Lexikon für Theologie und Kirche*, *Dictionarium morale et canonicum*, *Enciclopedia Filosofica Sansoni* alebo *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*. Neskôr sa na Slovensku podieľal na vzniku *Lexikónu katolíckych kňazských osobností Slovenska*, v ktorom má najväčší počet vypracovaných hesiel.

Po vydaní *Lexikon der Politik* v roku 1962, v ktorom sa objavilo veľmi veľa nepresností, chýb a zavádzajúcich interpretácií týkajúcich sa slovenských dejín, sa Milan Stanislav Ďurica opätovne podujal na detailné preskúmanie celého lexikónu a krok za krokom precízne vyvracal všetky zavádzajúce tvrdenia nachádzajúce sa v tejto rozsiahlej práci.⁶ Nie náhodou preto nazval svoju recenziu *Nedopatrenie, ktoré volá po náprave : (na okraj najnovšieho vydania Lexikon der Politik)*. Uznávaný *Lexikon der Politik* obsahoval napríklad zavádzajúci údaj o počte obyvateľov Slovenska, slovenský jazyk bol označený za dialekt češtiny, tendenčne sa interpretovali udalosti rokov 1939 – 1945 na Slovensku, Slovenská republika bola označená za český protektorát atď.

V tomto smere však nezostalo iba pri recenziách, pretože Milan Stanislav Ďurica sa snažil aktivizovať i ďalších Slovákov v zahraničí, aby v rámci svojej pôsobnosti oboznamovali svetovú odbornú verejnosť s dejinami Slovenska a Slovákov, s ich historickým vývinom, búrali rôzne legendy a polopravdy, ktoré o dejinách strednej Európy pretrvávali v západoeurópskom vedeckom prostredí. Často išlo až o prehliadanie či vyslovene ignorovanie slovenských dejín a významných postáv zo slovenskej histórie, zamieňanie s českými alebo maďarskými reáliami, pričom takéto formulácie boli bežné aj vo vedecky vysoko cenených prácach. Slovensko a Slováci boli v tom čase, bohužiaľ, v západoeurópskom univerzitnom prostredí stále neznámi a textov venovaných slovenským dejinám z pera zahraničných autorov veľa nebolo. Milan Stanislav Ďurica si preto pozorne všimol napríklad publikované diplomové práce zaoberajúce sa slovenskými dejinami a hodnotil ich vo svojich recenziách.

Vďaka tomu sa mohla odborná verejnosť, predovšetkým v Taliansku, oboznámiť so Slovenskom a jeho bohatou históriou a takisto sa dozvedala o autoroch, ktorí sa na rôznych západoeurópskych univerzitách venovali slovenskej problematike. Takmer každé jedno dielo, na ktorého stránkach sa aspoň mihla tematika Slovenska, prešlo rukami Milana Stanislava Ďuricu a bolo ním recenzované. Nešlo v tomto smere iba o najnovšie dejiny, ale aj

⁶ WALTER THEIMER: *Lexikon der Politik : politische Begriffe, Namen, Systeme, Gedanken und Probleme aller Länder*. 6., neubearb. Aufl. Bern : Francke Verlag, 1962. 999 s.

o témy venujúce sa stredovekému Slovensku, slovenskému jazyku a literatúre, cirkevným dejinám na území Slovenska či vystáholectvu Slovákov.

Treba tiež zdôrazniť, že iným spôsobom boli koncipované recenzie pre vedeckú obec v západnej Európe a inak pre slovenského čitateľa, práve s ohľadom na stupeň poznania slovenskej problematiky. Pozorný záujemca si tento fakt nepochybne v predkladanom zväzku všimne.

Milan Stanislav Ďurica pozorne sledoval aj tvorbu slovenských autorov žijúcich v emigrácii, ktorí v mnohých prípadoch pôsobili v univerzitnom prostredí alebo patrili k významným postavám slovenského exilu. Stačí spomenúť recenzované práce Štefana Náhalku, Jozefa Tomku, Jozefa Pauču, Jozefa M. Kirschbauma, Jozefa A. Mikuša či Jozefa Heribana a mnohých ďalších. Práve vďaka recenziám profesora Ďuricu sa dostali tieto diela do povedomia verejnosti a v neposlednom rade sa o nich dozvedeli aj vedecké kruhy vo vtedajšej ČSSR. Pritom nikdy nešlo o recenzie vypracované z dobrého kamarátstva, ako sme toho niekedy svedkami v súčasnosti, pretože profesor Ďurica zastával aj pri hodnotení prác z pera Slovákov žijúcich v emigrácii prísne vedecké a kritické hľadisko.

Príkladom môže byť napríklad recenzia publikácie Jozefa M. Kirschbauma *Slovakia – nation at the crossroads of Central Europe*, ktorej profesor Ďurica venoval široký priestor a jej autorovi veľmi precízne vytkol viaceré nepresnosti nachádzajúce sa v texte;⁷ či už išlo o výber publikovaných dokumentov, štruktúru práce, jej členenie a formát, alebo išlo o chyby pri písaní mien. Napriek všetkým výhradám hodnotil toto dielo, ktoré v tom čase nepochybne znamenalo prínos k výskumu slovenských dejín a navyše bolo publikované v anglickom jazyku, veľmi pozitívne. Predmetná recenzia bola uverejnená v talianskom *Il Politico*, čo znamenalo, že talianska odborná verejnosť sa opätovne oboznámila so slovenskou problematikou a tvorbou slovenských autorov.

Podobným spôsobom dostal profesor Ďurica do povedomia vedeckých kruhov v západnej Európe i prelomovú prácu Štefana Vagoviča *Etica comunista*, v ktorej autor predložil syntézu morálneho učenia komunistickej ideológie, veľmi podrobne dokumentovanú štúdiom pôvodných diel „klasikov marxizmu-leninizmu“.⁸ Práca vyšla v roku 1959, keď Sovietsky zväz ovládal tretinu zemského povrchu, a vyvolala dokonca ohlas v kruhoch marxistických teoretikov na Slovensku. Aj z pohľadu dnešnej doby možno konštatovať, že

⁷ JOSEPH M. KIRSCHBAUM: *Slovakia : nation at the crossroads of Central Europe*. New York : Robert Speller, 1960. 317 s.

⁸ STEFANO VAGOVIČ: *Etica comunista*. Roma : Libreria editrice dell'Università Gregoriana, 1959. 180 s.

Vagovičovo dielo o etike komunizmu nebolo dodnes prekonané a profesor Ďurica už začiatkom šesťdesiatych rokov upozorňoval, že by ho mal poznať každý, kto chce pochopiť sovietsku politiku a jej zámery i ciele.

Je len samozrejmé, že profesor Ďurica si veľmi pozorne všimал i tvorbu zahraničných autorov, ktorí aspoň čiastočne reflektovali vo svojich dielach slovenské dejiny, prípadne sa nimi zaoberali priamo. V tejto súvislosti možno menovite spomenúť práce Jörga K. Hoenscha alebo Kurta Gläsera, ktoré uzreli svetlo sveta v prvej polovici šesťdesiatych rokov. Kým Jörg K. Hoensch bol v tom čase mladý začínajúci historik, Kurt Glaser patril medzi renomovaných profesorov americkej *Southern Illinois University*, pričom pôsobil aj v Spolkovej republike Nemecko. Glaser si dal za cieľ na základe štúdia dokumentov preskúmať základné problémy týkajúce sa vzniku a dvadsaťročnej existencie ČSR, jej zániku i obnovenia v roku 1945 a výsledkom tohto štúdia bola práca *Czecho-Slovakia : a critical history*.⁹

Profesor Glaser skúmal v úvodnej časti práce vznik česko-slovenského štátu, následne jeho dve desaťročia trvajúce pôsobenie na mape Európy, krízu z prelomu rokov 1938/1939, ďalej vojnové obdobie, pričom najväčšiu časť práce venoval udalostiam po roku 1945 a nástupu komunizmu. Kritike podrobil aj vtedajšiu zahraničnú politiku Spojených štátov amerických (Gläserova práca vyšla v roku 1961) a vyslovil úvahu, že najlepším riešením pre strednú Európu je federácia jej národov.

Milan Stanislav Ďurica vo svojej recenzii privítal toto dielo ako nový príspevok do štúdia dejín stredoeurópskeho priestoru, a to napriek skutočnosti, že v práci sa vyskytli niektoré nepresnosti a prehliadnutia, ktoré však nijakým spôsobom neznižovali jej kvalitu. Profesor Ďurica ich podrobne opísal, aby ich bolo možné v prípade ďalšieho vydania opraviť. Vysoko tiež hodnotil skutočnosť, že podobná práca uzrela svetlo sveta v anglosaskom prostredí a vďaka anglickému textu tak mohla byť prístupná širokému spektru záujemcov.

V recenzii k známej práci Jörga K. Hoenscha *Die Slowakei und Hitlers Ostpolitik : Hlinkas Slowakische Volkspartei zwischen Autonomie und Separation 1938 – 1939* bol Milan Stanislav Ďurica už kritickejší.¹⁰ Napriek tomuto faktu neuprel Hoenschovi enormnú usilovnosť, s akou pristupoval k štúdiu pramenných materiálov, pričom označil jeho monografiu z heuristického hľadiska a témy svojho zamerania za vynikajúcu a dovedty (vyšla v roku

⁹ KURT GLASER: *Czecho-Slovakia : a critical history*. Caldwell ID : The Caxton print, 1961. 275 s.

¹⁰ JÖRG K. HOENSCH: *Die Slowakei und Hitlers Ostpolitik : Hlinkas Slowakische Volkspartei zwischen Autonomie und Separation 1938 – 1939*. Köln; Graz : Böhlau, 1965. 390 s.

1965) neprekonanú. Problémom sa však podľa profesora Ďuricu ukázala byť Hoenschova interpretácia použitých dokumentov i skúmaných udalostí, ako aj jeho vraj nepriaznivé naladenie voči Slovákom, z čoho nakoniec i vyplývala spomenutá interpretácia udalostí a osôb. Milan Stanislav Ďurica preto vyslovil záverom svojej recenzie konštatovanie, že na skutočne vedecko-kritické, nestranné zhodnotenie a interpretáciu najnovších dejín slovenského národa si bude potrebné ešte počkať.

V tejto súvislosti mi nedá presunúť sa o takmer štyri desaťročia neskôr, na začiatok 21. storočia, keď profesor Ďurica publikoval jednu zo svojich najdlhších recenzií, ktorá sa týkala publikácie Ingrid Graziano a Istvána Eördögha *Josef Tiso e la questione ebraica in Slovacchia*.¹¹ Autor dal recenzii názov Útržkovitý a skresľujúci portrét Jozefa Tisu a na nasledujúcich stranách podrobne uviedol, prečo tak urobil. Celá práca, ktorá sa dá len veľmi ťažko označiť za vedeckú, je totiž plná hrubých nepresností, zavádzajúcich či priamo nepravdivých faktografických údajov a skomolených názvov i mien takmer na každej jednej strane. Jej autori sa nevyhli ani nenávisťným hodnoteniam a postojom alebo selektívnemu výberu prameňov, čo je vo vedeckom texte neprípustné.

Profesor Ďurica označil túto monografiu za prácu s vopred stanovenou tézou, ktorá disponuje vedeckou konštrukciou iba na prvý pohľad. Rad za radom vymenoval základné práce zo sledovanej problematiky, ktoré autori nepoužili, a dokonca prišiel k záveru, že zo 64 titulov uvedených v zozname literatúry bola v samotnom texte použitá len niečo vyše polovica. Celý text navyše obsahuje veľmi veľa klamných a vymyslených tvrdení, ktoré majú často až nádych historického bulváru.

Milan Stanislav Ďurica v recenzii tieto nepravdy a výmysly krok za krokom vyvracal, pričom poukazoval na presné znenia autentických dokumentov, korigoval nepresné dátumy, mená, poukázal na svojvoľný a niekedy až chaotický výklad použitých prameňov, nepresné citovanie a v nejednom prípade aj na absenciu základných vedomostí z danej problematiky. Recenzia profesora Ďuricu bola takpovediac zdrvivá, pretože práca koncipovaná týmto spôsobom nemôže mať vo vedeckej spisbe miesto. Recenzia bola publikovaná vo vedeckej ročenke Slovenského ústavu v Ríme *Slovak Studies*, ale bolo by žiaduce, aby tento recenzný text bol v tom čase uverejnený aj v niektorom akademickom časopise či zborníku vychádzajúcom na Slovensku.

¹¹ INGRID GRAZIANO – ISTVÁN EÖRDÖGH: *Josef Tiso e la questione ebraica in Slovacchia*. Cosenza : Periferia, 2002. 143 s.

Recenzií, ktoré sa zaoberajú prácami zahraničných autorov z oblasti slovenských dejín a Slovenska, publikoval Milan Stanislav Ďurica viacero a záujemca ich môže nájsť v predkladanom zväzku. Nie je bez zaujímavosti, že do rúk Milana Stanislava Ďuricu sa dostávali v prvej polovici šesťdesiatych rokov i jednotlivé čísla *Studia historica slovaca* z produkcie Historického ústavu Slovenskej akadémie vied, a tak bol veľmi dobre informovaný aj o produkcii domácej historiografie.¹² Profesor Ďurica považoval vznik tejto edície za určitý dôkaz procesu opätovnej emancipácie slovenského národa, ktorý nastal v prvej polovici šesťdesiatych rokov po období tvrdého stalinizmu, charakteristického prísny centralizmom. Pozitívne hodnotil aj vedeckú úroveň publikovaných textov a ich čoraz menšiu ideologickú poplatnosť.

Profesor Ďurica recenzoval aj vedeckú ročenku Slovenského ústavu v Ríme *Slovak Studies*¹³ alebo vedeckú ročenku z produkcie Collegium Carolinum *Bohemia*,¹⁴ pričom v druhom prípade si všimol najmä práce týkajúce sa dejín východnej Európy. Keďže oba texty z pera profesora Ďuricu vyšli v talianskom *Il Politico*, bolo s prácami týkajúcimi sa Slovenska opätovne oboznámené aj talianske univerzitné prostredie.

Pri recenzistike Milana Stanislava Ďuricu možno ďalej spomenúť recenzie filozofickej a teologickej literatúry, recenzie prác z dejín medzinárodných vzťahov, z bibliistiky, pričom si všimol i judaiká a napríklad aj práce s vojenskou tematikou, týkajúce sa pôsobenia západonemeckých ozbrojených síl a NATO. Recenzistika z pera profesora Ďuricu mohla byť ešte bohatšia, ak by mu jeho prácu neskomplikovali vážne zdravotné problémy, pre ktoré prišiel o sluch, ako aj náročné pedagogické povinnosti. S písaním recenzií však neprestal a táto jeho činnosť pokračovala aj po novembri 1989 i po definitívnom návrate na Slovensko v roku 1998, a to v rovnako prísne vedeckom a kritickom duchu ako predtým.

V tomto prípade určite stojí za zmienku mimoriadne rozsiahla a podrobná recenzia *Lexikónu slovenských dejín* z pera kolektívu autorov pod vedením Dušana Škvarnu, ktorú, tak ako to bolo u profesora Ďuricu zvykom,

¹² *Studia historica slovaca I, II*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1963. 252 s. *Studia historica slovaca III*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1965. 349 s.

¹³ *Slovak Studies I : Historica 1*. Rome : Editions Slovak Institute, 1961. 220 s. *Slovak Studies III : Cyrillo-Methodiana*. Rome : Slovak Institute, 1963 (1965). 224 s. *Slovak Studies IV : Historica 2*. Cleveland; Rome : Slovak Institute, 1964 (1966). 222 s.

¹⁴ *Bohemia : Jahrbuch des Collegium Carolinum*. München : Verlag Robert Lerche, vormals Calve'sche Universitätsbuchhandlung Prag, 1960. Band 1, 1960; Band 2, 1961; Band 3, 1962; Band 4, 1963.

zhodnotil s veľkou precíznosťou.¹⁵ Napriek všetkým svojim výhradám ju v konečnom dôsledku odporúčal ako pomocný prameň v didaktickom procese. Ďalší dôležitý recenzný text hodný spomenutia sa týkal práce Waltera Brandmüllera *Holocaust in der Slowakei und katholische Kirche*,¹⁶ ktorá o pár rokov neskôr vyšla i po taliansky a aj v slovenskom jazyku. Profesor Ďurica vytkol autorovi vo svojej obsiahlej recenzii niekoľko menších nedostatkov, ako napríklad preklepové chyby pri niektorých cudzích menách, nepresné technické výrazy v texte, najmä v mennom a vecnom registri, ktorý podľa profesora Ďuricu vyžaduje dôkladnú revíziu. Odhliadnuc od týchto nedostatkov, označil Brandmüllerovu prácu za vynikajúce a hodnotné dielo, ktoré prinieslo progres v sledovanej problematike.

Summa summarum, recenzistika Milana Stanislava Ďuricu predstavuje významnú súčasť jeho celoživotnej vedeckej tvorby, o čom sa môže presvedčiť každý čitateľ predkladaného zväzku. *Most, Salesianum, Slowakische Korrespondenz, Slovák v Amerike, Slovák v slobodnom svete, Donauraum, Theologische Revue, Il Mondo Slavo, Jednota, Kanadský Slovák, Slovenské hlasy z Ríma, Historický zborník, Kultúra, Slovak Studies, Literárny týždenník*, to sú názvy len niektorých periodík, na ktorých stránkach uverejňoval profesor Milan Stanislav Ďurica svoje recenzie. O talianskom *Il Politico* som sa už zmienil. Stojí však za uváženie, že v *Historickom časopise* Historického ústavu SAV nepublikoval profesor Ďurica žiadnu svoju recenziu.

Väčšina publikovaných recenzií vznikla počas jeho pôsobenia v Padove, keďže toto mesto sa mu stalo na niekoľko desaťročí osudovým. Napriek rôznym i finančne výhodnejším ponukám z iných univerzít zostal verný práve Padove. Tak ako celý život dokazoval svoju vernosť Katolíckej cirkvi a slovenskému národu. Profesor Milan Stanislav Ďurica všetky výzvy, ktoré sa pred neho počas vyše štyroch desaťročí trvajúceho pobytu mimo domova postavili, s Božou pomocou zvládol. Ba čo viac, na pôde padovskej univerzity vyoral hlbokú brázdou nielen v oblasti histórie, ale aj v iných vedných odboroch a šíril tak dobré meno svojho rodného Slovenska. Stal sa rešpektovanou vedeckou osobnosťou a v dávnych storočiach by ho pre rozsiahle dielo siahajúce do viacerých vedných disciplín nepochybne nazvali *Učencom z Padovy*. V roku 1995 profesorovi Milanovi Stanislavovi Ďuricovi udelil vtedajší taliansky prezident Oscar-Luigi Scalfaro jedno z najvyšších talianskych

¹⁵ DUŠAN ŠKVARNA a kol.: *Lexikón slovenských dejín*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997.

¹⁶ WALTER BRANDMÜLLER: *Holocaust in der Slowakei und katholische Kirche*. Neustadt an der Aisch : Verlag Ph. C. W. Schmidt, 2003. 215 s.

štátnych vyznamenaní, veľkodôstojnícku hodnosť radu *L'Ordine al merito della Repubblica italiana* [Za zásluhy o Taliansku republiku].

Toto vysoké ocenenie sa stalo najlepším dôkazom toho, že dielo profesora Milana Stanislava Ďuricu dosiahlo európsky význam a prispelo k rozšíreniu duchovného bohatstva kresťanskej Európy. Slováka, ktorý sa vypracoval na profesora univerzity v Padove, si uctila Talianska republika za jeho dlhoročnú vedeckú prácu. Jej dôkazom je aj predkladaný výber z recenzistiky profesora Milana Stanislava Ďuricu, vďaka ktorému si o profesorom širokom rozhl'ade a vedeckom zábere môže urobiť predstavu každý čitateľ. Rozsah recenzistiky Milana Stanislava Ďuricu je jedinečný i v európskom kontexte.

Kedy si podobným spôsobom ako Taliansko uctí profesora Milana Stanislava Ďuricu aj Slovenská republika? Ako dlho bude ešte trvať ten paradoxný jav, že úspešných Slovákov si cenia viac v zahraničí než doma na Slovensku? Alebo je to naša nie práve pozitívna národná vlastnosť? Mali by sme si však uvedomiť, že takýchto *Učencov z Padovy*, ktorí navyše vždy pevne stáli na obrane kresťanských a slovenských národných hodnôt, sme nikdy veľa nemali. Vážiť si ich či prinajmenšom ich aspoň plne rešpektovať, i keď nemusíme vždy súhlasiť s ich vedeckými závermi, je našou povinnosťou.